

žizni. V naši etnologiji se je pojem način življenja uveljavil kot terminus technicus pred tremi desetletji. To potem, ko smo se začeli strokovno zanimati tudi za take socialne in profesionalne skupine, za katere niso bile v nobenem pogledu več značilne ljudskokulturne sestavine, pojmovane bolj ali manj po starem. Tedaj so postala predmet etnološkega preučevanja tudi mesta. Do danes je tako nastala že vrsta samostojno izdanih in v strokovnih revijah objavljenih del, ki se posvečajo temu ali drugemu, takšnemu ali drugačnemu načinu življenja.

Pojmovanje kategorije **način življenja** je kajpak raznoliko. Pojavljajo se tudi soznačnice, med njimi najbolj pogosto **življenjski slog**. Sicer pa je pojem način življenja lahko tako rekoč vseobsežen; včasih ga nadomeščajo z izrazoma kultura (Culture), družba (society) in podobno. Takšnega značaja je poznana sintagma ameriški način življenja ("american way of life"). Enak značaj je imela še pred nedavnim pomenska zveza sovjetski način življenja ("sovetskij obraz žizni"). Še širši pomen imajo sintagme: moderen, sodoben ali planetaren način življenja. Z manjšim obsegom od omenjenih načinov življenja so npr. mediteranski ali srednjeevropski način življenja, japonski ali britanski način življenja, tudi slovenski način življenja, podeželski in mestni način življenja, zdrav način življenja itn. Skoraj ni pojava, ki ga že ne bi kdaj kdo označil za način življenja. Način življenja je očitno postal pojem, ki označuje najrazličnejše oblike obnašanja, ravnanja, zanimanja, delovanja. Računamo lahko z načini življenja, ki se skozi dolga zgodovinska obdobja le malo spreminjajo. So načini življenja, ki so izgubili svojo družbeno podlago, se pa v omejenem obsegu še ohranjajo pri življenju v malo spremenjenih oblikah. So načini življenja, ki so zavestno in hote drugačni od načinov življenja, ki jih živi večina ljudi določenega časa in določene regije. Sicer pa ima konec koncev vsak posameznik svoj način življenja, za katerega bi lahko rekli, da je neponovljiv.

Spričo nakazane širine pojma način življenja se etnologi neogibno omejujemo le na problematiko **načina življenja na ravni vsakdanjosti** (kar seveda ne pomeni, da praznične dni izključujemo). Sem pa sodijo bolj ali manj iste teme, ki so poznane iz obravnave ljudske kulture. Gre za vprašanje gospodarstva, tako produkcije kot konsuma, za načine bivanja, oblačenja, prehranjevanja, za takšne ali drugačne oblike medsebojnih odnosov, medsebojnega povezovanja, za takšen ali drugačen odnos do vere, umetnosti, znanja. Skratka, pri obravnavi načinov življenja gre za

bolj ali manj poglobljeno **sintezo**, do katere se dokopljemo na podlagi analize navedenih in drugih kulturnih sestavin ter kulturnih kompleksov. Pač tistih in takih, ki so značilni za posamezne socialne, profesionalne, regionalne in druge skupine ter posameznike v okviru tega ali drugega ethnosa.

Če smo s tem vsaj na grobo opredelili pojem **način življenja**, smo predstavili tako imenovani **življenjski kontekst** ljudskokulturnih pojavov in obenem zelo pomemben segment današnjega etnološkega strokovnega prizadevanja. Zdi se, da so **način življenja, kultura vsakdanjega življenja in ljudska kultura** pojmi, ki v dovoljšnji meri opredeljujejo predmet današnjega etnološkega zanimanja. Ker gre pri odbiranju strokovnih tem in problemov po posameznih znanstvenih disciplinah v bistvu le za **neogibno delitev dela**, je z omenjenimi kategorijami za današnje etnološke potrebe ta naloga v bistvu tudi opravljena. Še najtežja, celo neizvedljiva je opredelitev delitve dela z neopredeljeno in očitno tudi neopredeljivo **kulturno zgodovino**. Problematična soodnosnost z raznoraznimi **antropologijami** je, kot rečeno, rešljiva z različnimi opredelitvami **ciljev in obsega zanimanja** etnologije na eni in antropologij na drugi strani. Kar se **poimenovanja** naše vede tiče, bi za sedaj k temu, kar je bilo rečeno o etnologiji - etnografiji - narodopisju - tudi folkloristiki, ne bilo treba ničesar dodajati. Če pa bi o tem ali onem še bilo treba reči besedo, sem kajpak z veseljem na voljo. Prosim za pobude in vprašanja.

SUMMARY

ETHNOLOGICAL TERMINOLOGY

Slavko Kremenšek

The contribution explains some of the conceptions that are of a frequent occurrence in ethnology or that determine ethnology as a special discipline. These are: ethnology, ethnography, folkloristics, cultural anthropology, folk, nation, way of life/life-style, folk-culture, tradition... Besides these the author also mentions the terms that occur in everyday colloquial language and that we often use without ever thinking about them.

Irena Keršič

UDK 379.825:39

ETNOLOGIJA JE POVSOD

Prispevek za posvet Etnologija v osnovni šoli sem razdelila na dva dela. Po uvodni predstavitvi etnologije in etnološke dediščine, njunem pomenu, prikazu metode proučevanja etnoloških tem in po kratki predstavitvi ljubljanskih institucij, ki se ukvarjajo z etnološkimi vprašanji, je v drugem delu ob prikazu diasov sledil ekskurz po široki paleti etnoloških tem, z namenom, da bi udeležence posveta opozorili na to, kje vse etnološke vsebine lahko najdemo.

Etnologijo označujemo kot vedo o načinu življenja in kulturi v najširšem smislu. In kaj kultura sploh je? Poznamo več njenih definicij. Nam je najbližja ta, pri kateri gre za sociokulturne fenomene, to je fenomene življenja ljudi, ki so zajeti v sintagmi "način življenja" oziroma "kultura

kot način življenja". Kulturne fenomene moramo obravnavati v skupnem kontekstu družbe in kulture. Kajti kultura v etnološkem smislu ni samo vsota področij materialne, družbene in duhovne kulture, če se držimo ustaljene etnološke sistematike, temveč morajo biti pojavi pojasnjeni z življenjem svojih nosilcev.¹⁾

Pojmovanje etnološkega predmeta je bilo v preteklem obdobju povezano z ruralnim območjem in kmetstvom, ki sta bila obravnavana nediferencirano. Danes je predmet preučevanja etnološke stroke mnogo širši: raziskave segajo tudi na urbana področja²⁾ in obravnavajo tudi druge sloje in

1) Na posvetu v Cankarjevem domu 19. 9. 1994 so udeleženci izrazili željo, da bi se seznanili z novejšimi preučevanji v etnologiji, zato bom tu navedla izbor del, ki so publicirana.

2) Navajam le nekaj etnoloških del, ki obravnavajo urbana območja:

Slavko Kremenšek, Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem, Ljubljana 1970.

Mojca Ravnik, Galjevica, Ljubljana 1981.

Maja Godina, Iz mariborskih predmestij: o življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih od 1919 do 1941, Maribor 1992.

profesionalne skupine. Etnološke raziskave se ukvarjajo s tematskimi preučevanji³⁾, krajevnimi študijami⁴⁾ ali študijami različnih družbenih skupin⁵⁾ in ne obravnavajo zgolj preteklosti, temveč tudi sedanjost. Za vse vrste etnoloških raziskav je v novejšem času najbolj uporabna genetično - strukturalna metoda. Preučevanja so danes zastavljena s socialnega zornega kota.

Za mlade je preučevanje današnjih kulturnih fenomenov in človeka kot nosilca teh kulturnih sestavin iz njihovih okolij najbolj privlačno.

Dediščino pa predstavlja vsa človeška ustvarjalnost iz preteklosti. Današnji materialni in duhovni svet ima za temelj dediščino, ki so jo gradili rodovi pred nami, prav tako bodo naši otroci gradili na tem, kar jim bomo zapustili mi.⁶⁾

Danes ugotavljamo, da je razumevanje in poznavanje zlasti etnološke dediščine zelo skromno, kar je posledica pomanjkanja znanja, ki si ga ne pridobimo v okviru šole, ter tudi premajhne prisotnosti etnologije zunaj šolskih dejavnosti.

Etnološke dediščine ne predstavljajo le tako imenovani spomeniki, temveč vse tiste kulturne sestavine, ki jih poznamo kot oblike načina življenja v preteklosti. Seznanjanje in pravilno vrednotenje etnološke dediščine je predpogoj za to, da jo človek zna ceniti.

V našem okolju prevladuje zlagan romantično nostalgichen odnos do dediščine. S tem v zvezi nastopa tudi folklorizem, ki v obliki ponaredka prodaja neoriginalno "originalnost". Pogosto se to pojavlja v okviru turističnih prireditev, kot so Kmečka ohcet, Jurjevanje, Kresovanje...

Sentimentalno domačijski oz. romantično nostalgichen odnos do dediščine srečamo tudi pri Slovencih, ki živijo zunaj domovine. Za tak odnos vsekakor nosimo odgovornost tu, v matični domovini, ker jim pošiljamo v goste razne narodnozabavne ansamble, folklorne skupine in jim slikamo idilično podobo raja na sončni strani Alp.

Med mladimi je prisoten povsem negativen odnos do dediščine. Nihče ne pričakuje, da bi se danes mladi, dediščini na ljubo, zavzemali n.pr. za slamnate strehe na hišah ali za obleke iz konoplje in lanu... Razvoju je treba puščati prosto pot, pri tem pa dediščine ne smemo preprosto izničiti. Nekateri s svojo tradicionalno kulturo delajo drugače, znajo jo ohranjati. Vendar so ti, žal, svetle izjeme. V zadnjem času smo pričeli, kako na široko se je razbohotila trgovina zlasti z etnološko dediščino. Veliko skrinj, zibelk

3) Npr.:

Angelos Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času (1. polovica 19. stol.)*, Ljubljana 1987.

Nena Židov, *Ljubljanski živilski trg: odsev prostora in časa (1920 - 1940)*, Ljubljana 1994.

Janja Žagar, *Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno*, Ljubljana 1994.

Inja Smerdel, *Oselniki: Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*, Ljubljana 1994.

4) *Etnoloških študij, ki obravnavajo različne vidike v načinu življenja krajanov nekega geografsko zaokroženega območja, je veliko, tu navajam le nekatere:*

Duša Krnel - Umek, *Zmago Šmitek, Kruh in politika: Poglavja iz etnologije Vitanja*, Ljubljana 1987;

Marija Makarovič, *Strojna in Strojanci*, Ljubljana 1982;

Marija Makarovič, *Sele in Selani, Celovec* 1994;

Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: 20. stoletje (po občinah), Ljubljana 1981-1994;

5) Npr.:

Bernarda Potočnik, *Hmeljnik: Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno*, Ljubljana 1994.

6) *Več o dediščini v delu Janeza Bogataja, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*, Ljubljana 1992.

in drugih predmetov gre celo v tujino. Človek, ki zna prav ceniti dediščino, je ne prodaja. Ne moreš pa ceniti, česar ne poznaš. In še nekaj je potrebno, potrebna je tudi ljubezen do izročila. Šele takrat se lahko rodi prava zavest in z njo tudi ponos in ljubezen do tega, kar smo podedovali od svojih prednikov.

Ko na terenu zbiramo gradivo za muzejske zbirke, smo vsakokrat znova veseli, kadar naletimo na lastnika, ki za nobeno ceno noče prodati določenega predmeta, ker mu ta nekaj pomeni. Stol, razpelo, ura ali kak drug predmet bodo v takšnem primeru zagotovo ostali v domačem okolju in ne bodo prodani prvemu ponudniku ali tujcu, ki za predmete nudi devize. Žal je ljudi s takšno zavestjo zelo malo.

Tudi zaradi vseh naštetih anomalij v odnosu do dediščine se nam zdi smiselno, da se otroci začno že zgodaj seznanjati z dediščino na pravilen način, ker jo bodo le tako znali ceniti, jo ohranjati in jo tudi nadgrajevati. Naučijo naj se živeti z njo, na ta način jo bomo najboljše zaščitili. To ni lahko, a vredno se je potruditi, marsikje delajo tako. Lep zgled so bile npr. lanske zimske olimpijske igre v Lillehammerju. Za otvoritev in ob koncu iger so Norvežani skupaj z mladimi vsemu svetu pokazali, kakšen je njihov odnos do tradicionalne kulture. Ta ne temelji na romantičnem domačijskem odnosu, temveč se prepleta z današnjim načinom življenja.

RAZISKOVANJE ETNOLOŠKIH TEM

Najprej mlade raziskovalce seznanimo z literaturo o temi, ki jo bodo proučevali. Praktičen pripomoček bodo tudi Vprašalnice Slovenskega etničnega ozemlja⁷⁾, ki so tako vsebinski kot metodični priročnik za vse vrste raziskav topografske, monografske ali ožje specifične narave. Poleg literature upoštevamo tudi druge vire: arhivsko gradivo, muzejske zbirke in dokumentacijo ter nenazadnje poizvedujemo za podatki za določeno temo pri informatorjih na terenu. Priporočljivo je, da se učenci lotevajo tem v svojem domačem okolju. Te so jim blizu in tudi lažje bodo našli pomoč pri domačih in pri ljudeh, ki jih poznajo. Domači kraj je lahko vas, mestni predel ali ulica.

Kot metodični pripomočki nam pri raziskavah običajno pomagajo skicirke, fotoaparati, videokamera, če jo imamo, magnetofon in meter za izmero.

Pri preučevanju posameznih etnoloških vsebin naj ne bi bile v ospredju posamezne kulturne sestavine, temveč njihovi nosilci. Kulturne sestavine so torej medij, po katerem spoznavamo vsakokratni način življenja ljudi. Se pravi, da nam podrobno poznavanje materialne, socialne ali duhovne kulture ni cilj, pač pa pogoj za spoznavanje npr. ljubljanskega trgovca, belokranjskega vinogradnika, pevskega idola osmošolcev itd. V vseh primerih so zanimive tiste kulturne sestavine, ki preučevano skupino oz. posameznika opredeljujejo. Ti elementi so lahko tradicionalni kulturni pojavi, novejši industrijski izdelki ali povsem sodobni kulturni pojavi, npr. moda mladih⁸⁾, vpliv medijev na mlade⁹⁾, idoli mladih, način preživljanja prostega časa itd.

Rezultate raziskovanj lahko posredujejo v pisni obliki, v obliki razstave, fotografske reportaže, filmske ali video produkcije. S takšnim delom se mladi spoznavajo in se uvajajo v družboslovne raziskovalne metode.

7) *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Uvod, VPRAŠALNICE I. - XI.*, Ljubljana 1975-1978.

8) *Prim. Jeans, Beiträge zu Mode und Jugendkultur*, Tübingen 1985.

9) *Prim. Breda Luthar, Čas televizije*, Ljubljana 1992.

USTANOVE V LJUBLJANI,

ki mladim raziskovalcem etnoloških tem lahko nudijo pomoč z nasveti ali z izposojajo literature in drugega gradiva, so:

Znanstvenoraziskovalni centri, ki delujejo v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti:

1. Inštitut za slovensko narodopisje

Njegov program: zbiranje, snemanje, analiza in izdaja pesmi, pripovedi, šeg in navad, oblačilne kulture ter ljudske arhitekture. Ima bogato dokumentacijo, arhiv ter knjižnico. Inštitut izdaja periodično glasilo *Traditiones*, katerega izvod smo v Cankarjevem domu tudi razstavili.

2. Glasbeno-narodopisni inštitut

Ta predvsem zbira ljudske pesmi in pripovedi, magnetofonske posnetke ljudskih pesmi in instrumentalne glasbe in kinetograme ljudskih plesov s kartoteko.

3. Audiovizualni laboratorij

ki deluje v okviru ZRC SAZU-ja in ga vodi etnolog Naško Križnar; delo laboratorija je bilo v eni od popoldanski delavnic predstavljeno na posvetu v Cankarjevem domu.

4. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti

ki ima tudi bogato knjižnico in dokumentacijo, ki obsega predvsem gradivo, zbrano za projekt, ki nosi naslov *Način življenja Slovencev 20. stoletja*, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja.

5. Slovenski etnografski muzej

Hrani več kot 30.000 predmetov, bogatih prič materialne dediščine Slovencev, ima bogato knjižnico ter arhiv z dokumentacijo. Izdaja periodično glasilo *Etnolog* in ob razstavah kataloge. Oboje smo v Cankarjevem domu tudi razstavili.

6. Mestni muzej, Ljubljana

z etnološkim oddelkom, ki se ukvarja z raziskavami mestne etnologije.

7. Zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine RS,

ki ima bogato dokumentacijo o etnološki stavbni dediščini Slovenije in izdaja periodično glasilo *Varstvo spomenikov*.

8. Zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine, Ljubljana

dokumentira nepremično dediščino in ima bogato dokumentacijo zlasti o stavbni dediščini.

9. Urbanistični inštitut

Tudi pri urbanističnem planiranju in prenovi sodelujejo etnologi. Inštitut ima bogato dokumentacijo in knjižnico. Izdaja elaborate za posamezna območja.

Tudi drugi kraji v Sloveniji niso brez etnologov, največ je zaposlenih v regionalnih in tudi lokalnih muzejih in v zavodih za spomeniško varstvo. V vseh teh institucijah je mogoče najti nasvete za raziskovanje in spoznavanje z et-

nološko tematiko, si izposoditi literaturo, uporabiti dokumentacijo, arhiv in druge vire.

10. Slovensko etnološko društvo,

ki ima svoj sedež na Zavetiški 5 v Ljubljani. Društvo je odprto tudi za zunanje člane, vanj se lahko včlani vsakdo, ki ga etnologija zanima. Izdaja periodično glasilo *Glasnik SED*, enkrat mesečno prireja etnovečere, prireja razna posvetovanja in izdaja publikacije o raznih temah.

Zanimanje za neformalno uvajanje etnologije v osnovne šole se zlasti v zadnjih letih povečuje. Šole imajo že utečene etnološke krožke, projektne tedne, delavnice,¹⁰⁾ učenci se udeležujejo raziskovalnih taborov,¹¹⁾ delajo razne raziskovalne naloge, ustvarjajo etnološke zbirke v okviru šole itd.

Vsa ta raziskovanja so lahko individualna ali skupinska. Dolej so mentorji mladim ponujali predvsem tradicionalne teme, npr. s področja materialne kulture, preučevanja stavbarstva, noše, prehrane, obrti, umetnosti; s področja duhovne kulture predvsem raziskovanje ljudskega pesništva in pripovedništva; iz socialne kulture so bila najbolj pogosta raziskovanja šeg.

In katere etnološke teme so danes zlasti zanimive za mlade?

Za mlajše, tiste iz nižjih razredov osnovne šole, prav gotovo preučevanje njihovega odnosa do otroških iger, otroških iger, otrokove sobe, odnosa do domačih ljubljencev (psa, mačka, kanarčka...) in podobne teme.

Za učence višjih razredov OŠ bo gotovo zanimiva vizualna dokumentacija določenih kulturnih pojavov, iz množične kulture pa odnosi do glasbenih idolov, filmskih in video zvezd, odnosi do računalnika, do TV. Tudi odnos do staršev zna biti zanimiva tema, ali pa preučevanje družine, sorodstvenih odnosov, medsebojne pomoči med šolarji, pa npr. odnos do ekologije, ki je lahko tudi interdisciplinarna naloga. Veliko je še tem, ki so zanimive za mlade. Treba jim je prisluhniti, kaj jih zanima.

Pri vseh temah raziskovanja naj bo v ospredju spremenljivost načina življenja v času in prostoru ter diferenciranost v socialnem pogledu.

Namen in cilj vključevanja etnoloških vsebin v šolski sistem je prav gotovo predvsem ta, da bi otroci s spoznavanjem etnologije spremenili odnos do nje, da bi znali bolje ceniti dediščino zaradi zavedanja, da ima naš materialni in duhovni svet temelje v preteklosti. S tem bi mladi znali bolje razumeti današnji svet okrog sebe, ker se dogajanje v družbi najzorneje kaže prav na podlagi vsakodnevnega življenja. Vsakodnevno življenje, kot že rečeno, je tisto, ki je predmet preučevanja etnologije.

SUMMARY

ETHNOLOGY IS EVERYWHERE

Irena Keršič

The contribution for the conference "Ethnology in Elementary School" is divided into two parts. After the introductory presentation of ethnology and ethnological heritage, their significance, the representation of the method of studying ethnological subjects and after a brief presentation of the institutions in Ljubljana that are concerned with ethnological questions, there comes the second part with a slide show, followed by an excursus around the great variety of ethnological subjects; the purpose being in pointing out to the participants of the conference where the ethnological substances can be found.

10) Pohvalno je, da je nekaterim uspelo rezultate objaviti, kot npr.:

Etnološka raziskovalna delavnica, marec 1991, Zbornik raziskovalnih nalog učencev osnovne šole občine Ljubljana Center, Ljubljana 1991

11) Samo npr. v *Beli krajini se je v zadnjem obdobju vrstilo kar deset takih taborov; rezultate teh so sproti objavljali:*

- *Mladinska raziskovalna tabora Vinica 1979/80, Ljubljana 1982.*

- *Mladinski raziskovalni tabori Bela krajina in Semič 1981 in 1982, Ljubljana 1983.*

- *Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina 1984, Suhor pri Metliki, Ljubljana 1985.*

- *Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini, Podzemelj 1985, 1986, Adlešiči 1987, Dragatuš 1988, Ljubljana 1989.*

- *Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989, Ljubljana 1990*